

Tilburg University

Review of the book *Deskundigen in Nederlandse strafzaken*, J. Hielkema, 1996

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Publication date:
1996

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (1996). Review of the book *Deskundigen in Nederlandse strafzaken*, J. Hielkema, 1996. *Delikt en Delinkwent*, 26(8), 798-803.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Boekbespreking

*M.S. Groenhuijsen**

J. Hielkema, *Deskundigen in Nederlandse strafzaken*, diss. Rotterdam, Den Haag 1996, 349 pp, f 67,50

1 Wanneer we denken over deskundigen in strafzaken, hebben we het doorgaans al snel over de grote en befaamde gevallen. De zaak Demjanjuk bijvoorbeeld, waarin een Nederlandse deskundige het hemd van het lijf werd gevraagd omtrent afgelegde examens en verworven ervaring teneinde na te gaan of hij inderdaad voldoende wetenschappelijk was onderlegd om als expert een bijdrage in het proces te mogen leveren. Of de zogeheten balpen-moord, die vooral in de fase van het hoger beroep veel opschudding heeft gebaard doordat technisch-forensisch onderzoek met zekerheid zou hebben uitgewezen dat de verdachte, die in eerste aanleg tot 12 jaar was veroordeeld, onschuldig moest zijn. Als laatste voorbeeld noem ik een bekende deskundige die de Nederlandse rechter nogal eens voorlicht over de betrouwbaarheid van in het geding gebrachte getuigenverklaringen, en die vervolgens - na een van zijn advies afwijkend vonnis - in de media welwillend pleegt uit te leggen waarom de rechter een wetenschappelijk niet te verantwoorden beslissing heeft genomen. De dissertatie van Hielkema gaat niet over dit type spectaculaire gevallen en situaties. Het boek biedt een overzicht van de rol van deskundigen in alledaagse strafzaken. Daarbij gaat de auteur systematisch te werk. Hij bespreekt achtereenvolgens de inschakeling van deskundigen in het opsporingsonderzoek (hfdst. 2), door de rechter-commissaris (hfdst. 3) en door of via de zittingsrechter (hfdst. 4). Afzonderlijke aandacht wordt besteed aan de beschikbare instrumenten voor controle op de deskundige (hfdst. 5), waarna nog wordt ingegaan op de bewijsrechtelijke betekenis van de deskundigenverklaring en het deskundigenverslag (hfdst. 6) alsmede op de rechterlijke motiverings- en antwoordplicht in het vonnis (hfdst. 7). Daarmee is het juridische deel van de studie afgerond. Maar Hielkema heeft nog een empirisch

* *Hoogleraar straf(proces)recht KU Brabant.*

deel aan het boek toegevoegd, waarin verslag wordt gedaan van een dossieronderzoek in het arrondissement Rotterdam. Dat onderzoek is gericht op de vraag in hoeverre procesdeelnemers in de praktijk doen wat zij volgens wet en jurisprudentie mogen of moeten doen als het gaat om verzoeken tot het doen benoemen respectievelijk het inschakelen van deskundigen (p. 239). Dit empirische onderzoek is (voorzo-
ver ik dat kan beoordelen) uitgevoerd volgens de regelen der kunst en leidt (dat kan ik beter beoordelen) tot interessante resultaten. In 25% van de onderzochte zaken blijkt een deskundige een rol te spelen. Dit gebeurt veelal op initiatief van de politie in het vooronderzoek. Verzoeken van verdachten om een deskundige in te laten schakelen zijn relatief schaars; als het al voorkomt wordt een dergelijk verzoek vrijwel steeds gehonoreerd. Er blijkt een duidelijke behoefte te bestaan om de rechter-commissaris in de inbewaringstellingsprocedure een deskundige te laten inschakelen; nu de wet daarin niet voorziet dient een desbetreffende bevoegdheid te worden gecreëerd (p. 270). Instructief is ook het overzicht van deskundigen die in de praktijk blijken te worden geraadpleegd. Voorspelbaar zijn instanties als het Gerechtelijk Laboratorium, het Laboratorium van de Keuringsdienst van waren, de Reclassering en de Raad voor de kinderbescherming, de Districtspsychiatrische dienst, de Technische recherche en de Technische dienst van de Verkeerspolitie, de Arbeidsinspectie, de Radio Controle Dienst en de Centrale Recherche Informatiedienst. Maar wat minder voorzienbaar waren Bureau Halt, Bureau Slachtofferhulp, het Nationaal Vergiftigingen Informatiecentrum RIVM, de Scheepvaartinspectie en het R.N.O. (Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg) (p. 281). De academische disciplines waaruit de rechter in het verleden vooral deskundigen heeft betrokken zijn ook nogal verscheiden van aard. Hielkema noemt artsen, chemici, ethici en sociologen, psychologen, psychiaters en forensische accountants (p. 214). Opvallend is dat in deze opsomming juristen ontbreken; ik kom daar aanstonds nog op terug. Een belangrijk voordeel van het empirische onderzoek is ook dat het allerlei onduidelijkheden blootlegt ten aanzien van de vraag wie nu eigenlijk precies in het strafgeding als een deskundige kan worden aangemerkt. Als twijfelgevallen kwamen naar voren de ambtenaren van de Motorbrigade die het exacte gewicht van een vrachtwagen vaststellen, agenten die monsters met geursporen veiligstellen, keurmeesters van de Keuringsdienst van waren, controleurs van de ECD en de AID, en vuurwapenspecialisten van de politie. Hielkema lost dit probleem op door aan de gangbare bestanddelen van de definitie van een deskundige (kort samengevat: bijzondere, dus niet alledaagse kennis en vaardigheden, opgedaan via

ervaring, beroep of studie - p. 4, p. 295) een element toe te voegen dat hij aanduidt als het 'derde-criterium'. De deskundige moet als 'derde', als een extra hulp bij het onderzoek in verband met het strafbare feit worden ingeschakeld; de deskundigheid moet voor de procesdeelnemers als het ware van buitenaf komen (p. 262, 293). Een mooie vondst, waardoor de keuze voor het al dan niet toelaten van een persoon als deskundige inderdaad doorzichtiger wordt.

2 Ook het juridische deel van het proefschrift levert diverse resultaten op die de moeite waard zijn. Om te beginnen biedt het boek zorgvuldige informatie omtrent alle relevante bepalingen die hieromtrent in het Wetboek van Strafvordering te vinden zijn. Het zijn er meer dan ik aanvankelijk dacht en ze blijken gecompliceerder te zijn dan ik vermoedde, maar de schrijver slaat zich goed door de technische kwesties heen. Er zijn vier onderdelen van het betoog die aparte vermelding verdienen.

Ten eerste de toetsing van de kwaliteit van deskundigen en van de informatie die zij in het geding brengen. De schrijver stelt terecht vast dat er in de Nederlandse strafrechtspleging relatief weinig controle plaatsheeft op de antecedenten van iemand die zichzelf als deskundige presenteert. Hij stelt dan voor om de artt. 170 en 296 j^o 284 Sv in die zin te wijzigen dat de rechter(-commissaris) door de deskundige een vragenlijst laat invullen op grond waarvan diens competentie in relatie tot het hem voorgelegde probleem kan worden geverifieerd. Een alternatief zou volgens Hielkema kunnen zijn dat de rechter rechtstreeks informeert naar de bekwaamheid van de deskundige door vragen te stellen omtrent diens opleiding en ervaring (p. 134). Een goed idee, lijkt mij. In het verlengde hiervan ziet de schrijver als algemeen middel om de kwaliteit van deskundigenberichten te verhogen vooral heil in controle die moet worden uitgeoefend door de andere procesdeelnemers. Vanuit deze algemene stellingname is hij - in het voetspoor van Van Veen - van mening dat de eis van beëdiging bij de deskundigenverklaring zou moeten worden afgeschaft (p. 60, p. 198 e.v.). In plaats daarvan zou een 'aanmaning' moeten komen om zijn taak naar geweten te vervullen. Voor het deskundigenverslag geldt die eis van beëdiging toch al niet, en voor de verklaring biedt zij geen wezenlijke waarborg voor kwaliteit. Eerlijk gezegd zie ik niet goed welke toegevoegde waarde de genoemde aanmaning in plaats van de eed (c.q. belofte) zou hebben. Natuurlijk: externe controle blijft noodzakelijk en dient op een aantal punten zelfs te worden geïntensiveerd. Maar ik zie niet in waarom de aansporing tot zelfcontrole en het morele en juridische appèl op een

consciëntieuze uitvoering van het deskundigenonderzoek die uitgaan van de beëdiging, vanuit kwalitatief oogpunt vrijwel waardeloos zijn voor een optimale uitkomst.

Het derde punt betreft het zogeheten 'recht op tegenonderzoek'. De schrijver besteedt uitvoering aandacht aan dit onderwerp (p. 144-180 en passim) en de desbetreffende beschouwingen behoren tot de beste en meest genuanceerde uit het boek. Analyse van de jurisprudentie van de Hoge Raad brengt Hielkema tot de slotsom dat er voor de verdachte geen algemeen recht op tegenonderzoek bestaat. Hij typeert de situatie als: 'nee, "in haar algemeenheid" niet, tenzij het expliciet in de wet staat vermeld of indien de verdachte aan een serie voorwaarden voldoet' (p. 157). Die voorwaarden betreffen dan vooral de vraag of het verzoek daartoe tijdig is gedaan, of het expliciet en gemotiveerd is, en of het betwiste deskundigenrapport een centrale rol in de bewijsbeslissing heeft gespeeld. Hier lijkt mij geen speld tussen te krijgen. Vervolgens bespreekt de schrijver de Straatsburgse rechtspraak op dit punt, vooral de zaken Bönisch (1985) en Brandstetter (1991). Zijn conclusie luidt dat een verdachte in de regel een tegendeskundige mag laten benoemen (op straffe van schending van art. 6 EVRM), indien de positie van de eerste deskundige de verdediging objectief redenen geeft om aan diens onpartijdigheid te twifelen. Daarvan is sprake indien de door de rechter benoemde deskundige degene is die door zijn onderzoek en rapportage verantwoordelijk is voor de instelling van de vervolging van de verdachte. Maar zelfs dan geldt de eis dat de verdediging een actieve proceshouding moet aannemen (op tijd en gemotiveerd) en dat de voorgestelde contra-expertise een relevante bijdrage aan het strafproces moet kunnen leveren (p. 168-169). Hielkema wijst herhaaldelijk op het belang van specifieke bijzonderheden van elk geval (p. 171, 179), doch schroomt niet om aan deze uitspraken van het Europese Hof consequenties te verbinden voor het Laboratorium van de Keuringsdienst van waren, de technische recherche, de afdeling Vuurwapens van de Gemeentepolitie, de Technische Dienst van de Verkeerspolitie en de Hondenbrigade (p. 292). Hier valt niet veel op af te dingen.

Een laatste onderwerp dat vermelding verdient betreft de voorgestelde wijziging van art. 151 Sv in wetsontwerp 23251. Dit artikel zal de hulpofficier en de Officier van Justitie voortaan alleen nog de bevoegdheid geven om *vaste* gerechtelijke deskundigen te consulteren. Hielkema is van mening dat het voor de praktijk noodzakelijk is om *alle* deskundigen in te kunnen schakelen die ambtshalve of op verzoek van de verdediging moeten worden geraadpleegd. Hij voorspelt dat een anders luidende beslissing van de wetgever zelfs

zonder gevolgen zal blijven: het nieuwe art. 151 Sv zal een 'dode letter', jawel, een 'juridische wassen neus' worden indien op dit punt de aanbeveling van de commissie-Moons wordt opgevolgd (p. 43, p. 289). Na lezing van deze dissertatie vrees ik dat de schrijver hierin wel eens gelijk zou kunnen hebben.

3 Al in de inleiding van dit boek wordt als probleem vermeld dat deskundigen in sommige gevallen op de stoel van de rechter plaatsnemen door oordelen te vellen die eigenlijk des rechters zijn (p. 3). Dit lijkt mij een vitaal punt omtrent het functioneren van deskundigen in de strafrechtspleging. Welke bijdrage leveren ze nu echt aan de *uitkomst* van het strafgeding? Het is dan ook verrassend dat aan deze kwestie in de rest van de studie bijna geen aandacht wordt besteed. Afgezien van een enkele voetnoot over dit onderwerp (p. 133), noteert de schrijver enkele voorbeelden van deskundigenverklaringen die ongetwijfeld vaak een centrale rol in de rechterlijke bewijsbeslissing zullen spelen. Genoemd worden verslagen van het Gerechtelijk Laboratorium over de vraag of toegezonden stoffen middelen zijn in de zin van de Opiumwet, rapporten van de Laboratoria van de Keuringsdienst van waren en chemische analyses bij milieudelicten (p. 172). Geheel correct - volgens het systeem van de wet - wordt daaraan toegevoegd dat de rechter vrij is in de waardering van het bewijsmateriaal, aangezien nergens is voorgeschreven dat een veroordeling *moet* worden uitgesproken indien bijvoorbeeld het Gerechtelijk Laboratorium vaststelt dat het bloed-alcoholpromillage van de chauffeur boven een bepaald niveau ligt (p. 191). Maar veel meer wordt over dit onderwerp niet gemeld, klaarblijkelijk omdat het onderzoek niet is gericht op de wijze waarop gebruik is gemaakt van een eenmaal ingeschakelde deskundige (p. 241).

Zelf beschouw ik deze kwestie zo ongeveer als het zout in de pap van de deskundige in strafzaken. Hier ligt een 'mère à boire' van even moeilijke als uitdagende problemen. Het begint al met de vraag in hoeverre de opsporingsambtenaren of de rechter deskundigen kunnen inschakelen om *juridische* vragen te beantwoorden. De strafrechtsspecialist of een jurist met ruime ervaring in de toepassing van gecompliceerde regelgeving als expert in het geding. Op het eerste gezicht ligt een ontkennend antwoord voor de hand: *ius curia novit*. Maar in de praktijk is het niet zelden veel ingewikkelder. Evenals het in de cassatie-rechtspraak moeilijk is om een harde grenslijn te trekken tussen feitelijke vragen en rechtsvragen, zo lastig kan het zijn om deskundigenberichten in te winnen waarin geen juridische opinies voorkomen. Vooral in gevallen waarin het gaat om 'moderne' typen

van criminaliteit, zoals computermisdaad of misbruik van voorwetenschap in het effectenverkeer, wordt regelmatig teruggevallen op experts die in de strafzaak een oordeel geven over een bepaald feitencomplex in relatie tot de vigerende regelgeving. Het is onvermijdelijk dat daarbij ook - gemotiveerd - standpunten worden ingenomen over de inhoud van bepaalde delictsbestanddelen. Mij lijkt dat weliswaar precair, maar niet onjuist. De rechter is immers mans genoeg om zo'n 'legal opinion' zelf ten gronde te toetsen en op waarde te schatten. Denkt hij een fractie anders over het aan de deskundige voorgelegde vraagpunt, dan kan hij dienovereenkomstig vonnis wijzen. En nu komt mijn eigenlijke punt: waarschijnlijk is het inschakelen van juridische experts uiteindelijk zowel uit een oogpunt van transparantie als ook vanuit het gezichtspunt van correct afgebakende taakverdeling juist *minder* riskant dan de bijdrage die doorgaans wordt geleverd door deskundigen uit andere disciplines. Is het op dit punt niet in praktische zin een *ficte* om aan te nemen dat de rechter steeds vrij is bij de waardering van de overtuigende kracht van bewijsmateriaal? Ik heb die twijfel altijd al gehad ten aanzien van onderzoeksresultaten als dactyloscopische sporen, bloedalcoholgehalte en chemisch criminalistische analyses in milieuzaken. Tegenwoordig speelt dit nog sterker na een concludent DNA-onderzoek. Mijns inziens noopt dit tot een principiële heroriëntatie op de bijdrage van deskundigenberichten aan de rechterlijke oordeelsvorming. Het is dan te makkelijk om elkaar na te blijven praten dat verklaringen buiten 'hetgeen zijn wetenschap hem leert' vallen wanneer er uitspraken in staan die 'een voorschot nemen op beslissingen die aan de rechter zijn opgedragen' (p. 213). Dat gebeurt namelijk elke dag, dat is nodig, dit is wenselijk en onvermijdelijk. Maar het moet wel leiden tot bezinning op de vraag *hoe ver* dit mag gaan. Die vraag is in het boek van Hielkema niet aan de orde gekomen, zoals gezegd omdat hij de wijze waarop gebruik is gemaakt van eenmaal ingeschakelde deskundigen grotendeels buiten beschouwing heeft gelaten. Daarom is er ook na de verschijning van deze dissertatie nog veel studie te verrichten op het bestreken onderzoeksterrein.